

De Groene Grachten

DGG whitepaper

Energielabelplicht voor monumenten

Hoe kunnen we het EPA-label
laten werken voor monumenten?

Amsterdam, mei 2026

Het energielabel voor monumenten

In het allereerste project van De Groene Grachten in 2012 aan de Nieuwe Prinsengracht in Amsterdam, lieten we al zien dat deze 6 rijksmonumenten panden van energielabel G naar A konden. Wij vinden het dus ook niet gek dat de energielabelplicht bij verkoop en verhuur ook voor monumenten gaat gelden, maar we zien ook risico's: het label dreigt een doel op zich te worden in plaats van een middel.

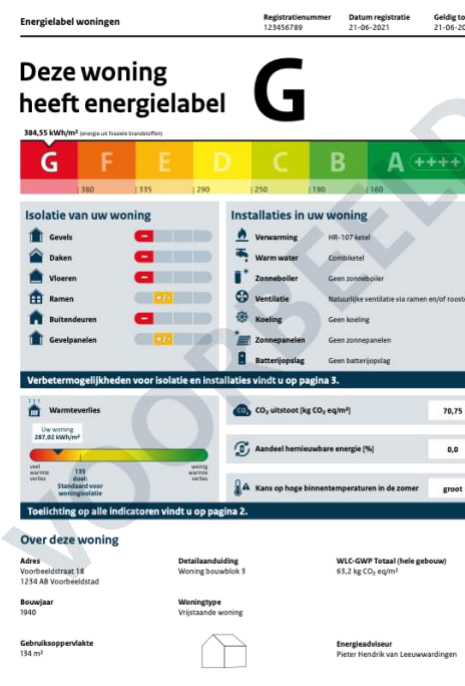
Op basis van onze 14 jaar ervaring in het verduurzamen van monumenten, uitvoerig onderzoek van onze collega Roos Spee en gesprekken binnen de sector, stellen wij drie voorwaarden voor een goede implementatie van het energielabel. Voorwaarden die samen leiden tot een echt duurzaam, comfortabel en energiezuinig monument. In dit document gaan we dieper in op de kansen, risico's, integraliteit van energielabels voor monumenten. In de conclusie geven we zes aanbevelingen voor een succesvolle implementatie om monumenten daadwerkelijk duurzaam te maken.

1. De waarde van het energielabel

Vanaf 29 mei 2026 zijn monumenten niet langer vrijgesteld van de energielabelplicht. Bij verkoop of verhuur is een energielabel verplicht. Dit is een nieuw

gegeven voor een sector die gewend is aan maatwerk en uitzonderingen.

Het energielabel biedt een gestandaardiseerde maatstaf voor de energieprestatie van een gebouw op basis van de NTA 8800-methodiek. Voor reguliere woningen en utiliteitsgebouwen is dit instrument inmiddels ingeburgerd: het stuurt investeringsbeslissingen, bepaalt mede de marktwaarde en speelt een rol in subsidieregelingen zoals DUMAVA. Met de invoering voor monumenten ontstaan zowel kansen als serieuze risico's.

Kansen

Uit eerder [onderzoek](#) van Martijn Haitink blijkt dat meer dan 80% van onderzochte monumenten label A of B kan halen mét behoud van cultuurhistorische waarde. Het afstudeeronderzoek van Roos Spee aan de TU Delft (2025) onderstreept verder de mogelijkheden maar ook de valkuilen die het energielabel met zich mee kan brengen. Deze bevindingen laten zien dat verduurzaming en behoud van cultuurhistorische waarde elkaar niet uit hoeven te sluiten, wat een krachtig signaal afgeeft richting eigenaren en beleidsmakers.

De labelplicht brengt meer standaardisatie en transparantie. Wij zien in de sector dat de kwaliteit van Duurzame Monumenten Adviezen enorm uiteenloopt. Stichting ERM, die de richtlijnen voor deze adviezen heeft opgesteld, stelt dat het gaat om richtlijnen en geen eisen. Het is voor monumenteigenaren lastig in te schatten wat het verschil is tussen een DuMo 2 advies in vergelijking met een standaard advies. Een pluspunt aan het energielabel is dan ook dat het uniformiteit en duidelijkheid biedt door één gestandaardiseerde rekenmethodiek voor te schrijven.

Met name bij subsidies waar een adviesrapport een voorwaarde is, is het belangrijk dat er niet te veel differentiatie tussen rapporten bestaat, zodat subsidieaanvragen eerlijk beoordeeld en onderling vergeleken kunnen worden. Voor banken en subsidieverstrekkers kan het label tegelijkertijd ook een middel zijn om verduurzaming in erfgoed panden te stimuleren. Voorbeelden hiervan zijn een lagere

hypotheekrente bij een beter label of verbetering van het label als eis voor een renovatie-subsidie.

Eigenaren van monumenten die verduurzamingsmaatregelen tot nu toe hebben uitgesteld, konden dit lange tijd rechtvaardigen met het argument dat monumenten waren uitgezonderd van de energielabelplicht. Door recente beleidsontwikkelingen en toenemende aandacht voor energieprestaties van álle gebouwen, en dus ook van monumenten, wordt deze redenering echter steeds minder houdbaar.

Risico's en uitdagingen

Een belangrijk punt van kritiek op het energielabel is dat de huidige labelsystematiek niet is ontworpen voor de complexiteit van monumenten. Wij signaleren de volgende concrete risico's:

- **Adviseurs zonder monumentenkennis adviseren maatregelen die niet zijn toegestaan.** Uit de software komen standaard aanbevelingen gerold die in veel gevallen niet mogelijk zijn in monumentale gebouwen. Als de adviseur dit niet weet, wordt daarmee onrechtmatig en verkeerd advies gegeven. Ervaringen in het buitenland met al de invoering van het energielabel voor monumenten wijst erop dat in sommige gevallen de uitvoering van deze generieke adviezen zonder erfgoed specifieke duiding risico's met zich meebrengt en kan leiden tot onomkeerbare aantasting van monumentale waarden.
- **Eigenaren optimaliseren op basis van de labelverbeteringen in plaats van de werkelijke**

duurzaamheid van het gebouw. Een dak vol zonnepanelen zorgt voor een beter energielabel, maar isolatieglas niet, hoewel dat daadwerkelijk de energievraag vermindert. Hierbij loop je het gevaar dat eigenaren koste-wat-kost naar label A wilt komen, waarbij monumentale waarden ondergeschikt worden gemaakt.

- **Minimale eisen aan de energielabels, zoals verhuurwoningen die voor 2029 naar label D moeten, gaan niet voor monumenten gelden.** Deze uitzonderingspositie wordt in de monumentensector soms aangehaald als argument dat monumenten dus inderdaad moeilijk of niet te verduurzamen zijn. Daarmee wordt de afwezigheid van een verplichting geïnterpreteerd als een aanwijzing dat dergelijke eisen voor monumenten nergens haalbaar zijn, terwijl er juist ook heel veel wél mogelijk is. De uitzondering in praktijk hangt dan ook vooral samen met de noodzaak om verduurzaming bij monumenten zorgvuldiger en met meer maatwerk toe te passen.

2. Het label in samenhang met andere methoden

Een energielabel is slechts één lens. Het laat zien hoe een gebouw er technisch op papier voor staat en stelt ons in staat om gebouwen gebruiksonafhankelijk met elkaar te vergelijken, maar het zegt niets over het werkelijke energieverbruik, de comfortkwaliteit of de samenhang van maatregelen. Voor monumenten is juist die samenhang cruciaal: een verkeerde maatregel kan

vocht, schimmel en onherstelbare schade veroorzaken. Door breder te kijken dan alleen de energielabel-methodiek kan de toepasbaarheid van energielabels voor monumenten worden verbeterd. Hiervoor worden een aantal aanbevelingen gedaan op het gebied van integraal verduurzamen, het werkelijk energieverbruik en de Paris Proof-benadering. Integraal verduurzamen

Een integraal duurzaamheidsadvies (DuMo-advies) beoordeelt verduurzamingsmaatregelen op drie aspecten: de technische haalbaarheid, de monumentale waarden en het gebruik van het gebouw. Het resultaat is een optimum aan maatregelen die samen het beste resultaat geven op alle aspecten gecombineerd, en niet uitsluitend de combinatie die het hoogste energielabel oplevert.

Bij monumenten wordt kritisch beoordeeld welke toevoegingen of aanpassingen écht nodig zijn, waarbij behoud van de monumentale waarde vrijwel altijd vooropstaat. Een label stuurt vaak op het volledig isoleren van het gebouw inclusief de ramen, de daken vol te leggen met zonnepanelen en warmtepompen met buitenunit te plaatsen. Een integraal DuMo-advies kijkt juist naar de maatregelen die de meeste energiebesparing opleveren met de minste impact op het monument, en probeert zo de optimale balans te vinden tussen technische haalbaarheid, monumentale waarden en het gebruik van het gebouw. Een hoog label moet dus voor monumenten niet een doel op zich worden.

Het werkelijk energieverbruik

Monumenteneigenaren wonen en leven in veel gevallen bewust in een monument. Ze zijn zich daardoor vaak goed bewust van de hogere energiekosten die hiermee gepaard kunnen gaan en passen hun gedrag hierop aan. In de praktijk leidt dit vaak tot een relatief zuiniger verbruik, een effect dat het zogenaamde 'reboundeffect' wordt genoemd. Dit effect zie je vaker bij gebouwen met een slechtere energieprestatie, zoals bij monumenten, omdat de bewoners vaak al rekening houden met de beperkingen van het gebouw.

Omdat het bewonersgedrag en gebruikspatronen dus een grote invloed kunnen hebben op het werkelijk verbruik, kan dit soms sterk afwijken van het theoretisch berekend verbruik van het energielabel. Het energielabel houdt geen rekening met het werkelijk verbruik, omdat het gebaseerd is op gestandaardiseerde berekeningen. Voor het adviseren van duurzaamheidsmaatregelen is het echter waardevol om ook het daadwerkelijk verbruik mee te nemen. Idealiter wordt in een maatwerkadvies voor monumenten daarom een koppeling gemaakt tussen de berekende energieprestatie en het werkelijk energieverbruik.

Een bestaande methode die hierbij kan helpen is de Werkelijk Energie Intensiteit Indicator (WEII). Waar het energielabel een berekende, theoretische prestatie weergeeft, laat de WEII zien hoe een gebouw in de praktijk functioneert. Voor monumenten is dit bijzonder waardevol, aangezien de combinatie van bewonersgedrag, specifieke gebruikspatronen en

bouwfysische eigenschappen van historische gebouwen kan zorgen voor een aanzienlijk verschil tussen het berekend en werkelijk verbruik. Door beide inzichten naast elkaar te leggen ontstaat een completer beeld van de energieprestatie van het gebouw en kunnen de meest relevante duurzaamheidsmaatregelen voor de monumenten gekozen worden die in de praktijk ook de meeste impact hebben.

De toevoeging van dit werkelijk verbruik houdt niet in dat het berekende energieverbruik vervangen moet worden; dit geeft ons tenslotte een manier om gebouwen objectief en gebruiksonafhankelijk met elkaar te kunnen vergelijken. De toevoeging van het werkelijk energieverbruik maakt het echter mogelijk om belangrijke verschillen tussen theorie en praktijk inzichtelijk te maken en zo gericht te sturen op effectieve verduurzamingsmaatregelen.

Paris Proof: het klimaatdoel als kompas

De verduurzaming van gebouwen gaat verder dan alleen het verbeteren van een energielabel. Waar het energielabel zich vooral richt op het terugdringen van het operationele energieverbruik van het gebouw, kijkt het nauwelijks naar andere belangrijke aspecten van duurzaamheid zoals materiaalgebruik met o.a. de toepassing van biobased materialen en CO₂-uitstoot van bouwmaterialen.

Het energielabel geeft dus een berekende energieprestatie en stimuleert vaak verbeteringen, maar biedt beperkt inzicht in de vraag of een gebouw integraal op koers ligt richting de klimaatdoelen. De Paris Proof-methode vertaalt de doelstellingen uit het Akkoord van Parijs naar een maximaal energiegebruik per vierkante meter per jaar dat past binnen een CO₂-neutrale gebouwvoorraad in 2050. Daarmee verschuift de focus van het behalen van een zo hoog mogelijk label naar de vraag of het energiegebruik van een gebouw op de lange termijn in lijn is met de klimaatdoelen, want daar komen dus ook nog andere aspecten bij kijken.

Voor eigenaren en adviseurs fungeert Paris Proof dan ook als een lange termijn kompas; het helpt te bepalen welke maatregelen nodig zijn om richting 2050 te bewegen en in welke volgorde deze het meest logisch zijn. Zeker bij monumenten is dit relevant, omdat ingrepen vaak beperkt mogelijk zijn en zorgvuldig moeten worden afgewogen. In plaats van dus uitsluitend te sturen op labelstappen, kan zo gekeken worden naar maatregelen die daadwerkelijk bijdragen aan de

klimaatopgave, waarin ook materiaalgebruik met biobased en CO₂-opslag wordt meegenomen. Wanneer deze benadering wordt gecombineerd met de inzichten van de WEII en van een integraal duurzaamheidsadvies, ontstaat een realistische routekaart die recht doet aan zowel klimaatambities als monumentale waarden.

3. Wat is er nodig voor een succesvolle uitrol van energielabels in monumenten?

Het energielabel biedt duidelijke kansen voor monumenten, die optimaal worden benut als er wat ons betreft aan drie voorwaarden wordt voldaan: (1) gespecialiseerde adviseurs, (2) geschikte software en (3) heldere communicatie.

1. Adviseurs die weten wat mogelijk is voor monumenten

Het opstellen van een energielabel of EPA-maatwerkadvies vraagt om specifieke kennis van erfgoed, bouwgeschiedenis, monumentale waarden en de oplossingen die daarbij komen kijken. Wanneer dergelijke adviezen worden opgesteld door generieke energielabeladviseurs zonder erfgoedspecifieke expertise, bestaat het risico dat maatregelen worden voorgesteld die onvoldoende rekening houden met de kwetsbaarheid en cultuurhistorische waarde van het gebouw. Dit kan leiden tot ongeschikte adviezen,

verkeerde maatregelen en uiteindelijk onomkeerbare schade in deze monumenten.

Om deze risico's te beperken is het wenselijk dat deze adviezen voor monumenten uitsluitend worden opgesteld door adviseurs met aantoonbare expertise op het gebied van monumentenzorg en integrale verduurzaming. Het is daarom met klem aan te bevelen dat de adviezen uitsluitend mogen worden opgesteld door gecertificeerde DuMo-adviseurs, volgens de kwaliteitsnormen van StichtingERM.nl. Dit vraagt echter wel om een aanpassing van de huidige regelgeving en ontwikkeling van een aanvullend certificeringstraject voor adviseurs die labels voor monumenten willen opstellen. Een dergelijke professionaliseringsslag draagt bij aan adviezen die zowel de verduurzamingsdoelen als het behoud van monumenten waarborgen.

2. Software die de monumenten begrijpt

De huidige rekensoftware die gebruikt wordt voor het berekenen van de energielabels, zoals Vabi EPA en Uniec 3, is primair ontwikkeld voor reguliere gebouwen en sluit daardoor niet altijd goed aan op de bouwfysische eigenschappen van monumenten. Historische gebouwen kennen vaak andere constructies dan moderne bouw.

Zo hebben dikke historische muren doorgaans een hogere warmtecapaciteit en ander thermisch gedrag dan lichtere, moderne gevelconstructies. Deze eigenschappen worden in de standaardberekeningen slechts beperkt weergegeven, waardoor de energieprestaties van monumenten minder nauwkeurig worden.

Daarnaast vragen alternatieve isolatiematerialen, zoals biobased materialen, vaak om aanvullende, maar tijdrovende maatwerkberekeningen van bijvoorbeeld de Rc-waarde. In een markt waarin energielabel veelal snel en goedkoop moeten worden opgesteld om te kunnen concurreren, worden dergelijke berekeningen in de praktijk minder uitgevoerd. Dit kan ertoe leiden dat de prestaties van monumenten structureel onderschat worden en dat de adviezen die eruit komen dus onvoldoende aansluiten bij de specifieke gebouwweigenschappen.

Een mogelijke oplossing is de ontwikkeling van een specifiek EP-monument-module binnen de energielabelsoftware, een zogeheten EP-M. In het onderzoek van Roos Spee (2025) wordt o.a. voorgesteld om hierin ruimte te bieden voor contextuele informatie over het gebouw, meer opties voor verschillende materiaalstukstellingen en een aangepaste labelschaal te integreren. Een dergelijke uitbreiding draagt bij aan een realistischere beoordeling van de energieprestatie in historische gebouwen. Dit is dan ook een concrete aanbeveling richting RVO en softwareontwikkelaars en zou kunnen worden

meegenomen in de herijking van de NTA 8800 richting 2030.

3. Voorkomen van valse verwachtingen

Het energielabel communiceert de energieprestatie van een gebouw in de vorm van een letter. Deze eenvoudige weergave maakt het label toegankelijk en krachtig, maar ook eenvoudig en daarmee gevaarlijk. Een label D bij een monument kan betekenen dat het gebouw al optimaal is verduurzaamd, gegeven de monumentale beperkingen, of het kan betekenen dat er slecht is geadviseerd en er eigenlijk nog wel meer mogelijk is. Omgekeerd kan een label A het resultaat zijn van een zorgvuldig integraal advies, maar ook van zonnepanelen op een verder slecht geïsoleerd pand. In de praktijk wordt het energielabel echter vaak gebruikt als een objectieve indicator. Partijen zoals makelaars, banken, verzekeraars en overheden nemen het label als uitgangspunt bij waardering, financiering of beleidsvorming. Voor monumenten is dit een te grote simplificatie van de werkelijkheid, omdat het label slechts een deel van het verhaal vertelt.

Heldere communicatie over de betekenis en beperkingen van het energielabel is daarom essentieel. Organisaties als het RVO, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Restauratiefonds, evenals partijen uit de sector, waaronder wijzelf, zullen een belangrijke rol hierin moeten spelen. Het energielabel moet duidelijk worden gepresenteerd als één indicator binnen een bredere context en niet als het eindoordeel.

Conclusie en aanbevelingen

De komst van het energielabel voor monumenten hoeft geen bedreiging te vormen voor de erfgoedsector. Integendeel, wanneer deze zorgvuldig wordt ingekaderd kan het juist een kans bieden om de verduurzaming van monumenten te structureren, te versnellen en zichtbaar te maken. Dit vraagt alleen wel om een zorgvuldige inbedding van het label binnen de specifieke context van monumenten. Wanneer het energielabel zonder aanpassingen wordt toegepast, bestaat het risico dat het leidt tot labeloptimalisatie in plaats van doordachte duurzaamheidskeuzes voor monumenten.

Juist nú in deze fase, waarin beleid en uitvoering nog in ontwikkeling zijn, heeft de erfgoedsector de gelegenheid om actief mee te denken over verdere invulling van de systematiek. De inzet moet zijn: een labelsystematiek die duurzame keuzes beloont in plaats van labeloptimalisatie, gespecialiseerde adviseurs als voorwaarde en software die de realiteit van monumenten weerspiegelt. Het doel zou moeten zijn een aanpak waarin duurzame keuzes worden beloond, waarin advisering plaatsvindt door specialisten met kennis van monumenten en waarin de software beter aansluit bij de bouwfysische realiteit van historische gebouwen. Initiatieven tijdens de Week van het Duurzaam Erfgoed met o.a. een webinar over het herontwerp van het label en een workshop over de pijnpunten van de invoering van dit systeem laten zien dat deze optimalisatiestappen zeker nog wenselijk zijn en dat de sector hier graag over meedenkt.

Dit zijn de belangrijkste aanbevelingen:

- **Regelgeving:** Stel als voorwaarde dat de EPA-maatwerkadviezen voor monumenten uitsluitend door DuMo-gecertificeerde adviseurs mogen worden opgesteld. Veranker dit in de regelgeving.
- **Certificering:** Ontwikkel een aanvullend certificeringstraject voor EPA-adviseurs die energielabels of maatwerkadviezen voor monumenten willen opstellen.
- **Software:** Stimuleer de RVO en softwareleveranciers om een EP-Monument-module te ontwikkelen, met ruimte voor contextuele gebouwinformatie, meer opties voor materialen zoals biobased en een aangepaste labelschaal. Daarbij is het ook belangrijk dat de adviseurs de standaard aanbevelingen kunnen aanpassen die uit het energielabel rollen.
- **Methode:** Bevorder gebruik van instrumenten zoals WEII, integraal duurzaamheidsadvies (DuMO) en Paris Proof naast het energielabel, zodat de verduurzaming van monumenten wordt gestuurd op werkelijke prestaties en lange termijn doelen.
- **Communicatie:** Zorg dat makelaars, overheden, banken en andere marktpartijen het energielabel van monumenten duiden binnen de juiste context; het is één indicator, niet een eindoordeel.
- **Sectorlobby:** Werk samen met partijen met ervaring zoals de Routekaart Duurzaam Erfgoed en het Restauratiefonds om deze positie namens de hele sector uit te dragen.